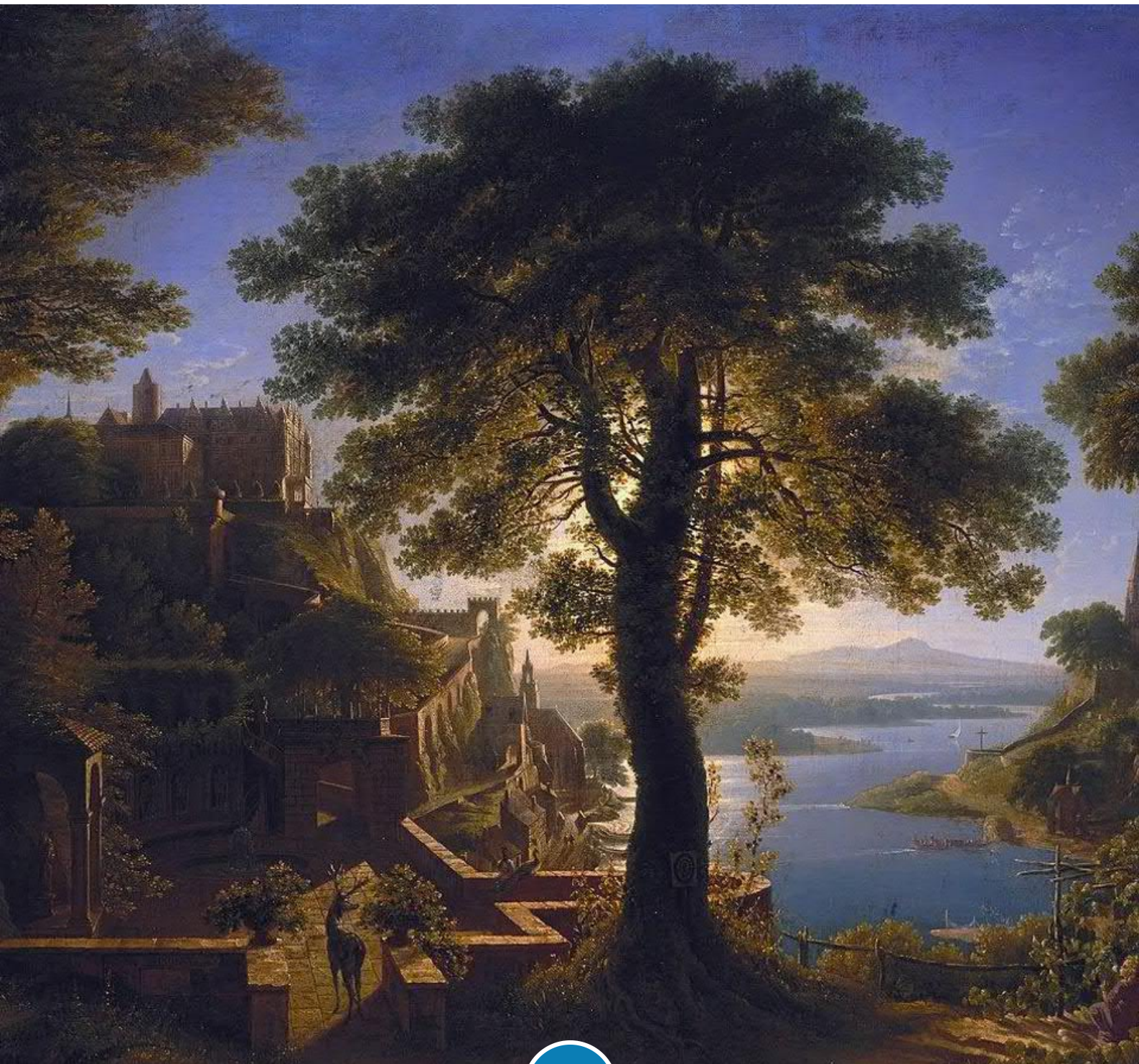

כיצד ליהנות משירי האהבה והבדידות היפים ביותר

בספרה החדש דנה עטרה איזקסון ביצירות מהנות של שוברט, שומאן
וברהמס, שעוסקות באכזבה וייאוש. בראיון היא מגלה מי יצר בעודו
מאושר ומאוהב, מי ספג ביקורות בחייו - ומהו הקשר המיוחד לסשה ארגוב

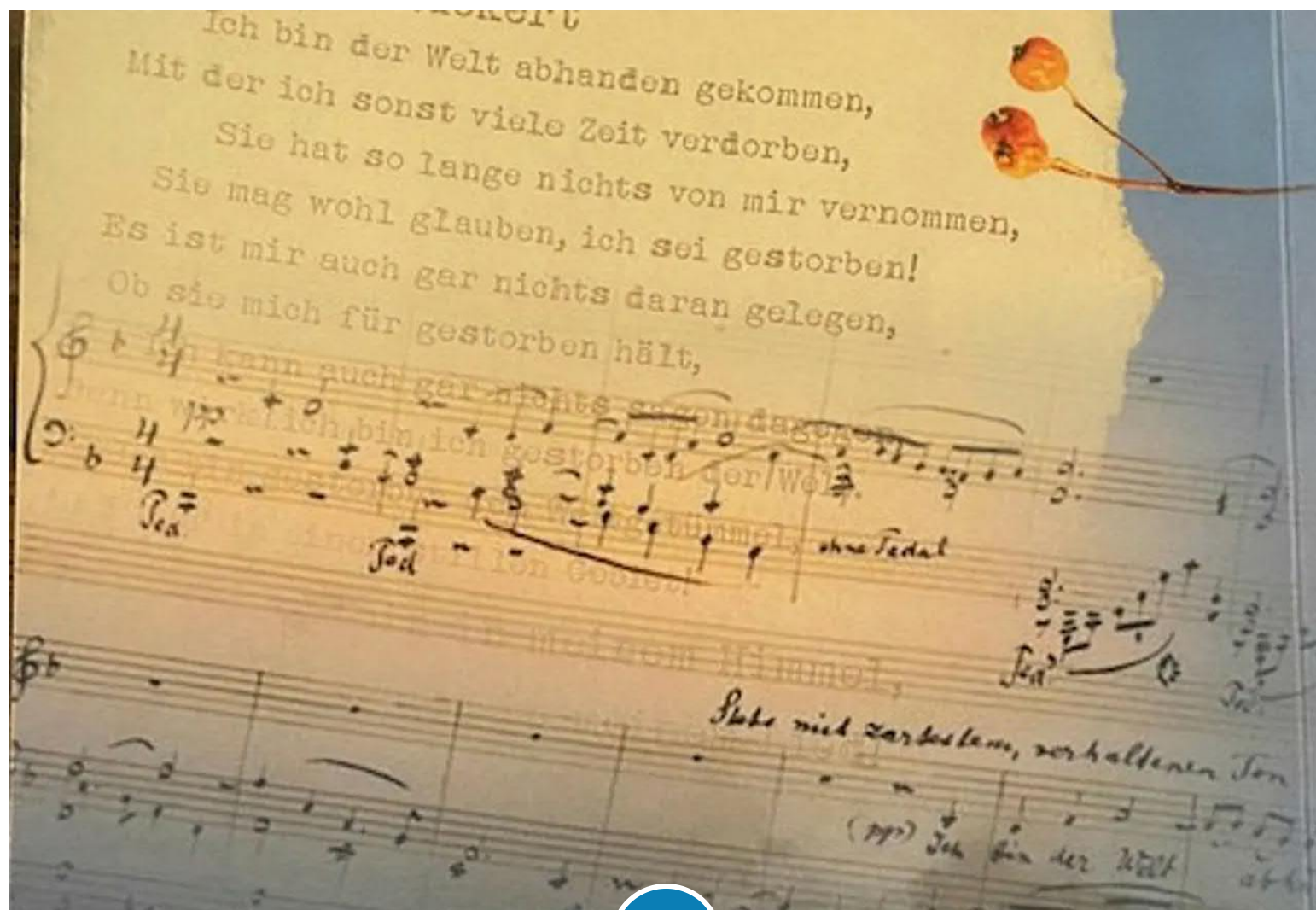
"המלחין כמשורר, הליד במאה ה-19", ספרה של החוקרת עטרה איזקסון, בהוצאת אוניברסיטת בר אילן, הוא תרומה מעשירה, חלוצית במידת עומקה, לספרות העברית על מוזיקה אירופית. סולם להבנת השיר האמנותי הגרמני, ה"לידר" של שוברט, שומאן, ברהמס, הוגו וולף.

• המנצח מיכאל שני: "אין חיה כזאת, מוזיקת מחאה"

• הסרט "הבוהמי" הוא פנטזיה על חיי רווקות הרפתקניים באיטליה של המאה ה-18

• למה בטהובן כתב כבר בגיל 31 על מותו

ההעשרה מתגשמת בשני מסלולים: האחד הוא קריאה שוטפת, תוך פסיחה על חלקים ניתוחיים; המסלול השני — המהנה והמתגמל יותר — מציע האזנה לשירים מסוימים, רובם ידועים — תוך קריאת ההסברים הפרטניים. התוצאה היא הבנה רבת הנאה של מעשי המרכבה המופלאים שחוללו שלושת גאוני ה"ליד" וגם (במידה מסוימת) הוגו וולף.

המלחין כמשורר

הליד במאה ה־19

עטרה איזקסון

עטיפת הספר. לידר פלאיים צילום: הוצאת אוניברסיטת בר-אילן

"המניע שלי בכתיבת הספר היה רצון לחלוק עם ישראלים אוהבי מוזיקה את ההשתאות משירי האהבה ומשירי הבדידות היפים ביותר בכל הזמנים", אמרה לי איזקסון. עניינם של רבים מן השירים הכי יפים האלה הוא סבל קיומי: בדידות, אהבה נכזבת, ייאוש, וגם תפיסה מיסטית של אתרי טבע, תחושה שהם מעבירים מסר מסתורי.

בשל קוצר המצע הצטמצמה השיחה עם ד"ר איזקסון להיבטים לא ממצים של הנושא, נגעה רק בשני יוצרים — פרנץ שוברט ורוברט שומאן, וקינח בגלישה קצרה אל ה"ליד" הישראלי. שאלתי תחילה מהם ההבדלים החשובים בין הלידר של שוברט והלידר של שומאן. "שוברט הוא הפורה יותר", אמרה איזקסון, "מבחינת 'סך כל התפוקה', הוא הלחין יותר מ-600 שירים בחייו הקצרים (הוא מת בגיל 31). שומאן הלחין 'רק' כ-300 אבל היו בחייו שנתיים של אושר עולה על גדותיו, מיד לאחר התגשמות מאווייו להינשא לקלרה, שנתיים שבהן האינטנסיביות שלו בחיבור לידר היתה ממש פלאית.

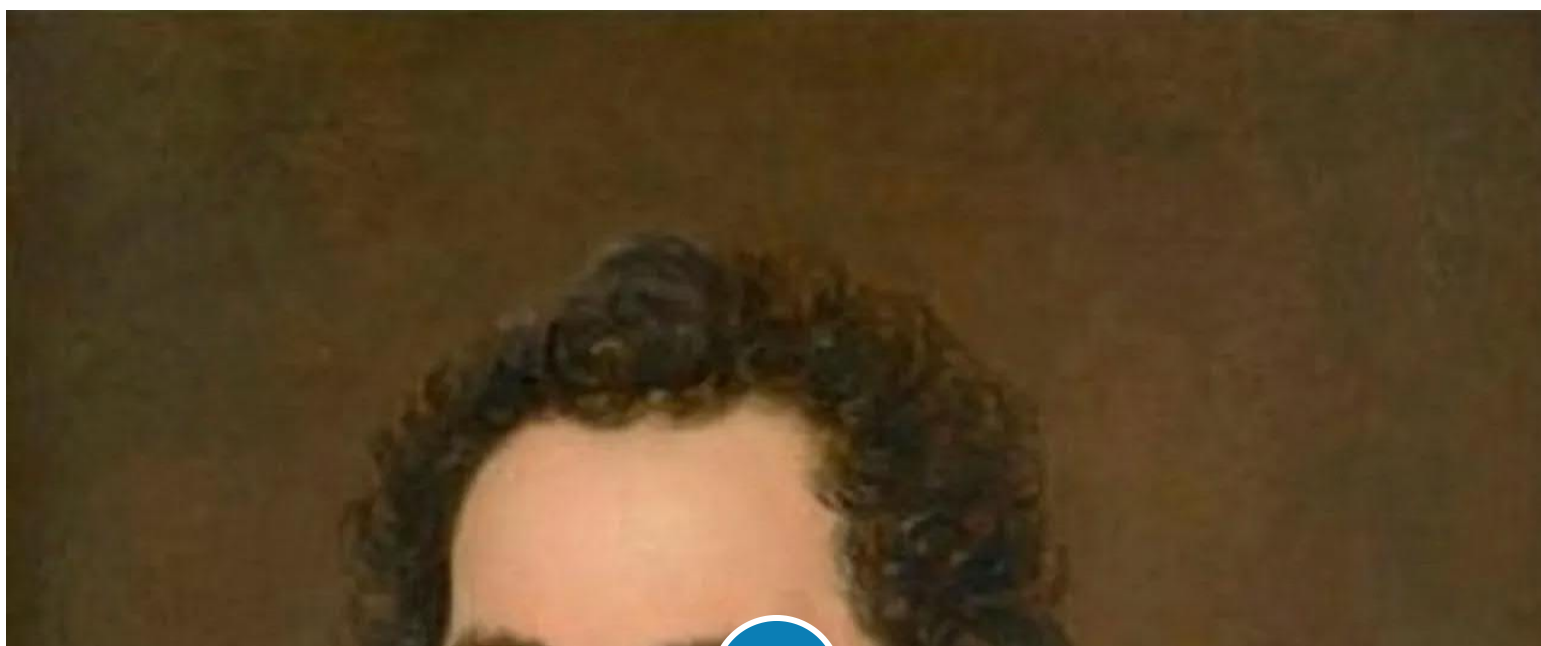
"שוברט הקיף טווח רגשי ונושאים מגוונים, השתמש בטקסטים של משוררים שונים, יצר מנגינות שובות לב. בלידר שלו נמסרים לפסנתר ולזמר או הזמרת תפקידים שווי ערך. הפסנתר מספק את האווירה ואת התפאורה ויכול להקרין הבעה בדיוק כמו הזמר.

"אצל שומאן, לעומת זאת, הפסנתר חולק בדרך כלל גם בקו המלודי, במנגינה. עד כדי כך שבכמה מהלידר שלו כמעט בלתי אפשרי להדגים את כל המנגינה בשירה בלבד, בלי פסנתר. בנוסף, שומאן היה סלקטיבי יותר בבחירת השירים, בחירותיו מייצגות את היותו מתעניין נלהב בספרות. בלידר של שומאן, אלה מהם שמאורגנים בקבוצות, במחזורים, השירים לאורך מחזור מסוים מחוברים זה לזה במידה חזקה יותר, מתפקדים כחלקים רצופים בעלילה פואטית־מוזיקלית. זאת בהשוואה לאופי ההתחברות של השירים בשני המחזורים המפורסמים של שוברט,

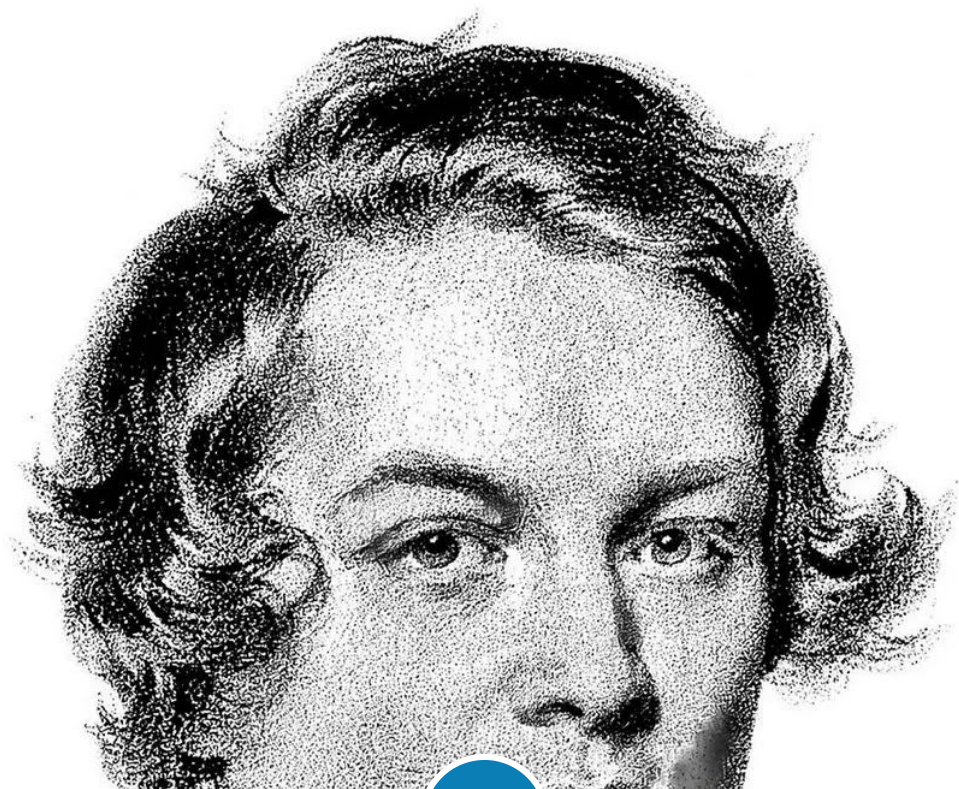
שומאן ושוברט שונים בשירים המלודיים שלהם עד כדי הבחנה מיידית אפילו ברמה בסיסית של פותרי חידון מוזיקלי?

"הלחנים של שוברט מתאפיינים לרוב בזרימה מלודית פשוטה יותר, אפשר לומר, ואילו הסגנון המלודי של שומאן לרוב מגוון יותר מבחינה קצבית וכולל הפסקות בלתי צפויות וסינקופות".

פרנץ שוברט. מהמלחינים הפורים ביותר צילום: Franz Eybl / Collection Friends of Music in Vienna

רוברט שומאן. הפסנתר חולק לרוב גם בקו המלודי, במנגינה צילום: Ntguilty / Shutterstock.com

עוד שאלתי בקשר לשוברט על מחזור "הטוחנת היפה" ומחזור "מסע חורף" שלו: האם יש בכלל בתוכם קשר מוזיקלי בין שיר לשיר? אולי מפני שהתרגלנו לשמוע כל שיר בתוך ההקשר של המחזור נוצרה אצלנו הרגשה חזקה — חסרת בסיס מוזיקלי — שיש בין השירים שבמחזור קשר מוזיקלי. לפי איזקסון, יש קשר מוזיקלי בין השירים ששייכים למחזור מסוים. "שוברט השתמש במיומנות במוטיבים מוזיקליים חוזרים, אלמנטים תמאטיים ויחסים טונאליים כדי ליצור לכידות ואחדות בתוך המחזור. מה שתורם לכך הוא גם מעברים בין סולמות וגם המוטיבים".

בקשר לאיכות ה"כללית" של קורפוס השירים הענק של שוברט — האם שיריו שלא זכו לפופולריות הם פשוט "פחות טובים", או שהם סובלים ממעגל שלילי: לא ביצעו אותם מספיק אז הם פחות פופולריים, ולכן לא מבצעים אותם?

"פופולריות לא בהכרח קשורה לאיכות. גוף היצירה של שוברט כולל שפע יצירות יוצאות דופן, חקר היצירות הפחות מוכרות שלו יכול להוביל לגילוי אוצרות נסתרים שאולי לא זכו לתשומת לב במידה שמגיעה להם".

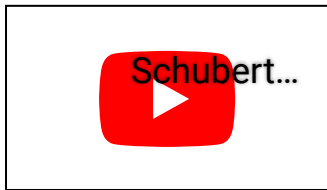
נדמין משאל מאזינים מאורגן כהלכה, שבו מאזינים ימכירים את השירים המפורסמים של שוברט

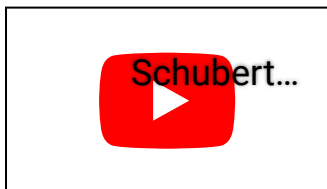
שניכרת בשירים הזנוחים המצאה מלודית שוברטית טובה מאוד?

"יש בהחלט שירים פחות מוכרים של שוברט שמציגים היטב את הברק המלודי שלו. בכלל, כישרונו בהמצאת מנגינות ניכר בכל קורפוס הלידר שלו, אפילו באחדים מהשירים שמבוצעים לעתים רחוקות. גם בשירים שלא זכו להכרה רחבה נוכח הסגנון המלודי הייחודי שלו. הנה שתי דוגמאות שצצות לי ספונטנית לשירים שמוזנחים לא בצדק וכוללים המצאה מלודית בולטת:

הראשונה היא Der Musensohn ("בן המוזות"), מנגינה מענגת תוססת שלוכדת את הרוח המשובבת של הטקסט; השנייה — Nachtstück ("מוזיקת ליל"), לחן שמעורר תחושה של מסתורין והתבוננות, מציג את יכולתו של שוברט ליצור אווירה באמצעות מנגינה".

Nachtstück ("מוזיקת ליל") של שוברט בביצוע דיטריך פישר-דיסקאו. לחן שלא זכה להכרה רחבה ומעורר תחושת מסתורין והתבוננות

Der Musensohn ("בן המוזות") של שוברט. מנגינה מענגת תוססת שלוכדת את הרוח המשובבת של הטקסט

הצטיינות מלודית אופיינית במובהק לשירים הסטרופיים של שוברט, כלומר שירים שנחלקים ל"בתים"?

"מצוינות מלודית היא אכן סימן היכר לרבים משיריו הסטרופיים של שוברט, אבל לא רק להם. לשוברט היתה יכולת יוצאת דופן ליצור מנגינות שובות לב ובלתי נשכחות שהתאימו היטב לצורה הסטרופית, צורה שבה אותה מוזיקה חוזרת על עצמה בכל בית בשיר, הכישרון שלו להמציא מנגינות יפהפיות איפשר לו להעניק אפילו לשירים סטרופיים עומק רגשי, מגוון וכוח הבעה. חשוב לציין שגם בשירים סטרופיים, המוזיקה ששוברט חיבר משתנה כאשר יש רגע מעין טראגי בטקסט. במקומות כאלה המנגינה הופכת מסתורית או מאיימת".

כתבת בספר שהיו מבקרים באמצע המאה ה-20 שכתבו ב"מורת רוח" על שירים של שוברט. למשל מי?

"דמות בולטת שהביעה הסתייגויות מסוימות משיריו של שוברט היא המלחין והמוזיקולוג היינריך שנקר. הגישה האנליטית שלו הובילה אותו להתמקד באלמנטים מבניים מורכבים. הוא הכיר בכישרון המלודי של שוברט ויחד עם זה מתח ביקורת על היבטים מסוימים בבחירות ההרמוניות ובהיבטים צורניים. הניתוח הביקורתי שהפעיל שנקר, גם אם הוליד לפעמים הסתייגויות שביטא, תרם להשגת הבנה עמוקה יותר של המוזיקה של שוברט. עם זאת, הוגן להזכיר שנקודת המבט של שנקר היתה רק אחת מני רבות. עוד חשוב להדגיש כי בכלל, המוניטין של שוברט ומידת ההערכה לו צמחו עם הזמן, לאורך כ-150 שנה — צמיחה בממדים של שינוי גדול ומשמעותי. צמיחה עד למעמד שבו הוא נחשב אחד המלחינים החשובים ביותר של מוזיקה אינסטרומנטלית ושל לידר במסורת הקלאסית המערבית".

מורשתו של שוברט מתבטאת גם אצלנו? יש שירים של סשה ארגוב שהם ממש בני השוואה לשירי שוברט?

"השאלה הזאת מזכירה לי הרצאה של ד"ר אורי לשמן על ארגוב בהקשר של מורשת הליד האירופי, הוא אפילו כינה בה את ארגוב 'שוברט הישראלי'. הזדהיתי עם זה מאוד, אני סבורה שיש סוגה שאני מכנה 'הליד הישראלי', כלומר שיר אמנותי, אבל שונה מה'ליד' האירופי. הלחנה של שירי משוררים כמו ביאליק ואלתרמן ולאה גולדברג ורחל, ומלחינים או פזמונאים כמו ארגוב, וילנסקי, זעירא, דוד זהבי ועוד".

סשה ארגוב דומה לשוברט. כיצד?

"שוברט היה חלוץ בגישה אל הליד, בייחוד יחסי הגומלין בין מוזיקה וטקסט, והראה את הדרך לשומאן, לברהמס להוגו וולף; ארגוב הראה את הדרך בליד הישראלי. שניהם, שוברט וארגוב, מלווים את המסר של השיר, משנים את המוזיקה לפי השינוי בעלילה או במסר. עוד דבר: אצל שניהם לפסנתר יש חשיבות רבה. אצל ארגוב, כמו אצל

"ניקח לדוגמה את 'אליפלט' של ארגוב. הוא הלחין את השיר הזה של אלתרמן בלחן נוגה במימינור, במפעם מתון שנועד להעביר את הנרטיב. כל הבתים בנויים במקצב זהה של שמיניות ורבעים — קדמא ושתי תיבות, עם אתנחתות, שתואמות את הפליאה שהמילים מביעות. רק בפזמון משתנה תבנית המקצב, לטריליות, והמנגינה מסתובבת סביב עצמה כמעט ללא הפסקות. ארגוב הלחין את השיר כרצ'יטטיב מתוח, הבליט את המלים 'כי סביב כנינור וחליל, מנגינה מאירה מצלצלת' באמצעות פראזה מלודית שעולה בסולם כמנגינת חליל. בכך הוא העניק לה מעמד נבדל משאר השיר, כדי לתאר את רוחו של הגיבור.

מחברת הספר, עטרה איזקסון. "פופולריות אינה ערובה לאיכות" צילום: מגד גוזני

"הרגע הזה מצטייר בעיני כמעין התגלמות שלמה של רוח אליפלט בתודעתם של מי ששרים את השיר, או כמין ביצוע פלאי של המוזיקה שאפפה את אליפלט. באמצעות המעבר הזה יצרו אלתרמן וארגוב מעין קריאה של רוח של המת: אליפלט עולה באמצעות השיר ומתגלם בו מחדש. בשונה מכל תקדימיו (גם ביצירת אלתרמן); הוא מעודן, מוסתר, מתרחש בספירה הערטילאית של אותו 'דבר מה מתרונן', שרק בהמשך מתגבש וקורם צורה של כינור, חליל ומנגינה. הגיבור הופך מוזיקה. מוזיקה הופכת מדיום נכון להיזכרות בו".

ב-27.11 יתקיים באוניברסיטת בר אילן אירוע השקה (שיחה וקונצרט) לספרה החדש של עטרה איזקסון.

